

Resultaten verantwoordingsonderzoek 2017

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII)

Rapport bij het jaarverslag

2018

Resultaten verantwoordingsonderzoek 2017 Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII)

Rapport bij het jaarverslag

Vooraf

De Algemene Rekenkamer doet ieder jaar onderzoek naar de verantwoording die ministers in de jaarverslagen afleggen over bedrijfsvoering, bestedingen en het beleid. Onze centrale vragen in dit jaarlijkse ‘verantwoordingsonderzoek’ zijn:

- Is het geld in het afgelopen jaar besteed volgens de regels?
- Waren de zaken op het departement goed geregeld?
- Heeft het gevoerde beleid de gewenste resultaten gehad?

Op basis van deze vragen beschrijven wij per begrotingshoofdstuk of de verantwoordelijke ministers hun zaken op orde hebben. Vanuit onze wettelijke taak geven wij daarbij ook oordelen over de kwaliteit van de financiële informatie en de totstandkoming van de beleids- en bedrijfsvoeringsinformatie in de jaarverslagen van de ministers en over de kwaliteit van de bedrijfsvoering zelf. Met een verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer kunnen de Staten-Generaal per begrotingshoofdstuk decharge verlenen aan de minister.

Dit rapport heeft betrekking op het *Jaarverslag 2017* van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII).

Onze overige publicaties in het kader van het verantwoordingsonderzoek 2017 vindt u op www.rekenkamer.nl/verantwoordingsonderzoek2017.

Hier vindt u ook ons rapport *Staat van de Rijksverantwoording 2017*. Hierin nemen wij de goedkeuring van de Rijksrekening op. Ook bevat deze publicatie een overkoepelende uiteenzetting over het verantwoordingsonderzoek 2017.

Inhoud

1	Onze conclusies	5
2	Feiten en cijfers	7
3	Financiële informatie	8
	3.1 Oordeel over de financiële informatie	8
4	Bedrijfsvoering	10
	4.1 Ontwikkelingen in de bedrijfsvoering	10
	4.2 Oordeel over de bedrijfsvoering	12
	4.3 Onvolkomenheid	13
	4.4 Aandachtspunt bedrijfsvoering	15
	4.5 Oordeel over totstandkoming bedrijfsvoeringsinformatie	16
5	Beleidsresultaten	17
	5.1 Berichtenbox	17
	5.2 Het streven naar een digitale eenheidsstaat	30
	5.3 Oordeel over totstandkoming beleidsinformatie	30
6	Reactie minister en nawoord Algemene Rekenkamer	32
	6.1 Reactie minister van BZK	32
	6.2 Nawoord Algemene Rekenkamer	34
	Bijlage 1	
	Over het verantwoordingsonderzoek	36
	Bijlage 2	
	Methodologische verantwoording data-analyse	38
	Bijlage 3	
	Literatuur	39
	Bijlage 4	
	Eindnoten	42

1 Onze conclusies

Naar aanleiding van het regeerakkoord zijn er taken van de minister van Economische Zaken en Klimaat (digitalisering bedrijven) en taken van de minister van Infrastructuur en Waterstaat (ruimtelijke ordening en omgevingswet) overgegaan naar de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Meer dan in het verleden is de minister van BZK nu verantwoordelijk voor belangrijke digitaliseringsopgaven. Het kabinet heeft op dit terrein hoge ambities. Om de kansen van digitalisering te benutten is het van belang dat de overheid vertrekt vanuit het perspectief van de burger en werk maakt van het uniform definiëren van begrippen.

In 2017 was Wonen en Rijksdienst (WenR) nog een apart begrotingshoofdstuk met, tot 27 januari 2017, een eigen minister. Over 2017 is voor dit begrotingshoofdstuk een afzonderlijk jaarverslag opgesteld. Naast dit rapport bij het *Jaarverslag 2017* van BZK hebben wij daarom een rapport uitgebracht bij het *Jaarverslag 2017* van WenR. In dat rapport gaan we vooral in op de taak van de minister van BZK op het gebied van de rijksbrede bedrijfsvoering.

Digitale communicatie met burgers kan en moet beter

De Berichtenbox is een digitale postbus waarin burgers digitale berichten kunnen ontvangen van publieke organisaties. Het kabinet had hoge ambities ten aanzien van het verder digitaliseren van de communicatie tussen overheid en burger. Zo zouden alle overheden de Berichtenbox gaan gebruiken en zou het gebruikersperspectief leidend zijn bij de verdere ontwikkeling van deze postbus.

Wij hebben het gebruik van de Berichtenbox geanalyseerd op basis van beschikbare data. We constateren dat zowel het aanbod van berichten in de Berichtenbox als het aantal door burgers in gebruik genomen boxen toeneemt. De toename lijkt wel af te vlakken en de gebruiksmogelijkheden zijn nog steeds beperkt. Overheidsinstanties gebruiken de Berichtenbox op verschillende manieren. We bevelen de minister van BZK aan om de Berichtenbox toegankelijker te maken door het gebruik door overheidsinstanties te standaardiseren. Ook bevelen wij aan om het openen van berichten actief te monitoren.

Voorbeeldfunctie op informatiebeveiliging

De minister van BZK zet een geringe hoeveelheid capaciteit in om de eigen IT-systemen te beveiligen. Dit maakt de aanpak voor de informatiebeveiliging kwetsbaar. Zo zijn er in 2017 op dit terrein minder activiteiten uitgevoerd dan gepland omdat de implementatie van de Algemene Verordening Gegevensbescherming veel tijd vroeg. Omdat de minister van BZK

verantwoordelijk is voor de rijksbrede coördinatie van informatiebeveiliging verwachten wij dat zij voorop loopt op het gebied van informatiebeveiliging (zie ook ons rapport bij het *Jaarverslag 2017* van WenR). Dat is nu niet het geval. We bevelen de minister van BZK aan om de capaciteitsinzet te heroverwegen en meer procedures en besluiten te formaliseren.

Financiële administratie

We constateren tot slot dat bij de financiële functie de veranderopgaves in 2017 groter waren dan het verandervermogen. De opgaande lijn en de structurele versterking die de afgelopen jaren is ingezet, zijn niet afdoende geweest om de grote uitdagingen van 2017 – de overstap naar ander financieel systeem en de outsourcing van de financiële administratie – beheerst op te vangen. De jaarverslagen van BZK en van Koninkrijksrelaties en BES-Fonds zijn te laat opgeleverd. Daarnaast kwamen gebreken aan het licht in het voor­schottenbeheer en de dossiervorming. In 2018 moeten de geconstateerde gebreken worden verholpen en vraagt de transitie van taken vanuit andere ministeries om extra inspanningen.

Verder in het rapport

In de volgende hoofdstukken werken wij bovenstaande conclusies verder uit:

- Hoofdstuk 3, 'Financiële informatie': hierin geven wij ons oordeel over de financiële informatie in het *Jaarverslag 2017* van het Ministerie van BZK.
- Hoofdstuk 4, 'Bedrijfsvoering': hierin geven wij ons oordeel over de bedrijfsvoering van het Ministerie van BZK. In 2017 is er één onvolkomenheid geconstateerd. Dat is een verslechtering ten opzichte van 2016, toen waren er geen onvolkomenheden.
- Hoofdstuk 5, 'Beleidsresultaten': hierin bespreken wij de conclusies uit ons onderzoek naar de Berichtenbox en gaan we in op de regie die het Ministerie van BZK voert op de digitale eenheidsstaat. Ook geven wij ons oordeel over de totstandkoming van de informatie die in het *Jaarverslag 2017* van het Ministerie van BZK is opgenomen over het gevoerde beleid.
- Hoofdstuk 6, 'Reactie minister en nawoord Algemene Rekenkamer': hierin vatten wij de reactie samen die wij op 25 april 2018 ontvingen van de minister van BZK en geven ons nawoord daarbij.

2 Feiten en cijfers

De uitgaven van het Ministerie van BZK beslaan 0,38% van de totale rijksuitgaven over 2017. Het Ministerie van BZK heeft in 2017 uitgaven gedaan voor € 874,7 miljoen. Daarnaast zijn verplichtingen aangegaan voor € 825,2 miljoen. De ontvangsten bedroegen € 150,1 miljoen.

Ministerie van BZK (VII) in cijfers (in miljoenen €)

	2015	2016	2017
Verplichtingen	916,6	851,1	825,2
Uitgaven	798,4	903,3	874,7
Ontvangsten	884,2	206,0	150,1
Fte's	7.680	8.561	9.180

Het grootste gedeelte van de uitgaven in 2017 (€ 874,7 miljoen) komt ten laste van artikel 2 AIVD (€ 233,8 miljoen) en artikel 11 Centraal apparaat (€ 366,5 miljoen). Op artikel 11 staan alle personele en materiële uitgaven van het Ministerie van BZK, inclusief de apparaatskosten die verbonden zijn aan de taakuitvoering op het terrein van Wonen en Rijksdienst (WenR), maar exclusief de apparaatskosten van de AIVD en de agentschappen.

De gerealiseerde uitgaven (€ 874,7 miljoen) zijn € 132,4 miljoen hoger dan aanvankelijk begroot (€ 742,2 miljoen). Het grootste gedeelte van deze overschrijding wordt verklaard door een overschrijding van de oorspronkelijke begroting van € 60,8 miljoen (ongeveer 46%) op het artikel Centraal apparaat: € 34,1 miljoen op personele en € 26,7 miljoen op materiële uitgaven.

3 Financiële informatie

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van ons onderzoek naar de financiële informatie in het *Jaarverslag 2017* van het Ministerie van BZK.

We geven in § 3.1 een oordeel over:

- de rechtmatigheid en deugdelijke weergave van de financiële informatie op totaalniveau;
- de rechtmatigheid en de deugdelijke weergave van de financiële informatie op artikelniveau.

3.1 Oordeel over de financiële informatie

De financiële informatie in het *Jaarverslag 2017* van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voldoet op totaalniveau aan de daaraan te stellen eisen. Daarnaast hebben wij ook geen fouten gevonden die de tolerantiegrens op artikelniveau overschrijden.

Alle door ons aangetroffen fouten en onzekerheden vindt u in het overzicht op onze website www.rekenkamer.nl/verantwoordingsonderzoek2017.

3.1.1 Oordeel rechtmatigheid financiële informatie

De informatie die is opgenomen in de financiële overzichten van het *Jaarverslag 2017* van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is op totaalniveau rechtmatig. Wij geven dit oordeel onder het voorbehoud dat de Staten-Generaal goedkeuring zullen verlenen aan de slotwetmutaties waarin alle geraamde uitgaven, verplichtingen en ontvangsten uit de begroting van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII) in overeenstemming zijn gebracht met de uiteindelijk gerealiseerde bedragen.

Voorbehoud slotwetmutaties

Het bedrag aan verplichtingen dat in het *Jaarverslag 2017* van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is opgenomen omvat in totaal € 10,2 miljoen aan overschrijdingen op het begrotingsartikel 2. Het bedrag aan uitgaven omvat in totaal € 2,2 miljoen aan overschrijdingen op begrotingsartikel 2. Gaan de Staten-Generaal niet akkoord met de daarmee samenhangende slotwetmutaties, dan moeten wij onze oordelen over de financiële informatie mogelijk herzien.

3.1.2 Oordeel deugdelijke weergave financiële informatie

De informatie die is opgenomen in de financiële overzichten van het *Jaarverslag 2017* van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is op totaalniveau deugdelijk weergegeven en voldoet aan de verslaggevingsvoorschriften.

3.1.3 Oordeel rechtmatigheid en deugdelijke weergave op artikelniveau

Wij controleren ook op artikelniveau de deugdelijke weergave en de rechtmatigheid van de financiële informatie.

De informatie die is opgenomen in de financiële overzichten van het *Jaarverslag 2017* van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is op artikelniveau rechtmatig en deugdelijk weergegeven.

4 Bedrijfsvoering

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van ons onderzoek naar de bedrijfsvoering van het Ministerie van BZK. Bij de beschrijving van de ontwikkelingen in de bedrijfsvoering gaan we in op de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (§ 4.1). Aansluitend geven we een oordeel over de bedrijfsvoering van het Ministerie van BZK (§ 4.2). In de daaropvolgende paragrafen bespreken we de geconstateerde onvolkomenheid (§ 4.3) en gaan we in op een aandachtspunt in de bedrijfsvoering (§ 4.4). We sluiten dit hoofdstuk af met ons oordeel over de totstandkoming van de informatie over de bedrijfsvoering die de minister van BZK in haar jaarverslag verstrekt (§ 4.5).

4.1 Ontwikkelingen in de bedrijfsvoering

4.1.1 AIVD: werk in uitvoering

Het is de taak van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) om onzichtbare risico's en dreigingen voor Nederland tijdig te onderkennen én te duiden. Sinds 2013 is het dreigingsniveau in Nederland substantieel, dat wil zeggen dat de kans op een aanslag reëel is (Ministerie van JenV/NCTV, 2018). De dreigingen zijn divers: bijvoorbeeld extremisme in al zijn verschijningsvormen, heimelijke politieke beïnvloeding of cyberdreigingen. De behoefte aan inlichtingen nam dan ook toe. Er is extra geld beschikbaar gekomen, met name voor contra-terrorisme en cybersecurity. De dienst heeft daarop in mensen en middelen geïnvesteerd. Constateerden wij vorig jaar dat de diepe sporen als gevolg van de budgetingrepen uit de jaren 2012-2015 in 2016-2017 zijn weggetrokken, over 2017 zien wij een opbouwende ontwikkeling van de dienst (Algemene Rekenkamer, 2015 en 2017). Deze ontwikkeling betreft de doorgaande groei van de organisatie en ook een verdere professionalisering van de bedrijfsvoering. Op beide aspecten gaan wij hierna nader in. Hieruit blijkt dat de AIVD tijd voor uitvoering nodig heeft gehad en nodig zal blijven hebben.

Doorgaande groei

Met ingang van het begrotingsjaar 2014 heeft de AIVD extra budgetten toegekend gekregen vanwege de toenemende inlichtingenbehoefte (zie tabel 1). De uitgaven namen toe van ruim € 193 miljoen in 2014 tot € 234 miljoen in 2017. Voor de jaren 2018-2022 zijn de uitgaven begroot op ruim € 250 miljoen. Dit bedrag is exclusief de intensivering van € 8 tot € 12 miljoen voor cybersecurity uit het regeerakkoord.

De toekenning van extra budgetten staat aan de basis van de groei van de organisatie. Deze dienen eerst opgenomen te worden in begrotingshoofdstuk VII van het Ministerie van BZK

en wel op artikel 2 AIVD. Daarop kan de AIVD de financiële middelen aanwenden voor extra mensen en middelen. Als nieuwe medewerkers in dienst treden, volgt een specifiek opleidingstraject.

Wij constateren dat bijna alle extra budgetten structurele financiële middelen zijn. Daarnaast zijn deze bestemd voor specifieke doelen. Het duurt één tot twee jaar voordat de extra toegekende budgetten in de begroting van BZK op artikel 2 zijn opgenomen; tussen besluitvorming over extra budgetten en de feitelijke opname zit dat tijdsverschil. Daarop kan het wervings- en selectietraject door de AIVD gestart worden. We zien dat in 2015 en 2016 vooral de beschikbare formatieruimte van de AIVD is toegenomen, in 2017 nam ook de daadwerkelijke bezetting toe. Dit betekent dat ook de personele uitbreiding een paar jaar vraagt. Hierbij is dan nog geen rekening gehouden met de tijd die nodig is om de nieuwe medewerkers op te leiden voor een specifieke functie en voor het ontwikkelen van de benodigde expertises binnen het inlichtingenwerk.

Tabel 1 Intensiveringen voor de AIVD vanaf 2014

Jaar van besluitvorming	Jaar van opname in begroting BZK, art.2	Bedrag (in miljoenen €)	Bestemming
2014	2015	25	Versterking veiligheidsketen
2015	2016	14 in 2016 → 40 vanaf 2020	Versterking veiligheidsketen
2016	2018	2,2	Cybersecurity
2017	2017	10	Implementatie Wiv 2017
2017	Ad hoc 2018 en 2019	6	Continuïteit personele werving
2017	2018	7,5	Cybersecurity
Regeerakkoord Rutte-III	2018	3	Conraterrorisme
Regeerakkoord Rutte-III	2019	8 in 2019 → 12 vanaf 2021	Cybersecurity

Bedrijfsvoering

Door deze ontwikkeling verandert de AIVD qua schaalgrootte. Dit vraagt om een aangepaste sturing en beheersing van de organisatie, van meer input- naar meer outputsturing.

Wij constateren dat de dienst ook in 2017 stappen heeft gezet in outputsturing en sturing op efficiency. De prioritering van onderzoekscapaciteit en inzet van bijzondere middelen vindt steeds meer planmatig en volgens een vaste systematiek plaats. Binnen het financieel beheer en materieelbeheer worden processen aangepast. Verder beziet de AIVD welke efficiency bereikt kan worden, zowel binnen het primaire proces als de bedrijfsvoering.

Daarnaast zijn er externe ontwikkelingen die de bedrijfsvoering van de AIVD beïnvloeden. De voorbereidingen om deze te implementeren in de organisatie beslaan meerdere jaren en vragen ook om een bijpassend intern aanpassingsvermogen van de dienst. Wij illustreren dit met twee voorbeelden.

Het eerste voorbeeld is de implementatie van de nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, Wiv 2017. Eind 2013 gaf de commissie-Dessens aan dat uitbreiding van de bijzondere bevoegdheden van de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten nodig was, onder andere via kabelgebonden interceptie vergezeld met versterking van het toezicht (Commissie-Dessens, 2013). De achtereenvolgende kabinetten hebben de Wiv 2017 voorbereid, leidend tot aanvaarding door het parlement medio 2017. De invoering van de Wiv 2017 stelt nieuwe eisen aan de organisatie van de dienst, op alle niveaus en bij alle eenheden. Hierbij moet worden gedacht aan het aanpassen en implementeren van werkwijzen, IT-infrastructuur, het ontwikkelen van expertises van mensen en het aanpassen van de bevoegdheden en rollen bij teams en management. In maart 2018 werd het raadgevend referendum gehouden. Naar aanleiding van de uitkomsten hiervan stelt het kabinet wijzigingen aan de Tweede Kamer voor. Het streven van het kabinet is om de wet op 1 mei 2018 te laten ingaan.

Het tweede voorbeeld is de tijd die nodig is om tot verdere samenwerking met de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) te komen. De commissie-Dessens benoemde eind 2013 hiervan een aantal verschillende mogelijkheden. Wij lichten er hier met het oog op 2017 twee uit:

- samenwerking tussen de eenheden van de AIVD en MIVD die de veiligheidsonderzoeken uitvoeren; fasegewijs zijn in 2017 en worden in 2018 de beide eenheden samengevoegd en centraal gehuisvest. In maart 2018 is tevens de gezamenlijke beleidsregel AIVD en MIVD veiligheidsonderzoeken van kracht geworden om de processen waar mogelijk te uniformeren (ministers van Defensie en BZK, 2018).
- gezamenlijke huisvesting AIVD en MIVD: de eerste plannen stammen uit de jaren 2013-2014, toen de AIVD fors moest bezuinigen; de besluitvorming over de gezamenlijke huisvesting is in 2017 in een voorbereidend stadium gekomen.

4.2 Oordeel over de bedrijfsvoering

De door ons onderzochte onderdelen van de bedrijfsvoering van het Ministerie van BZK voldeden in 2017 aan de gestelde eisen, met uitzondering van één onvolkomenheid.

Onderwerp	2015	2016	2017
Beveiligingsnormen DigiD	Onvolkomenheid		
Subsidiebeheer kerndeptement	Onvolkomenheid		
Financiële functie kerndeptement	Onvolkomenheid		
Inkoopbeheer kerndeptement	Onvolkomenheid		
Totstandkoming jaarverslagen			Onvolkomenheid

4.3 Onvolkomenheid

4.3.1 Te late totstandkoming jaarverslagen

Per 1 januari 2017 is het Ministerie van BZK overgestapt naar een ander financieel systeem. Dit financieel systeem wordt beheerd en uitgevoerd door het Financieel Dienstencentrum (FDC). Het FDC maakt deel uit van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en verzorgt ook de financiële administratie van vier andere departementen. Vanaf 1 september 2017 zijn de medewerkers van het Ministerie van BZK, die betrokken waren bij de uitvoering van de financiële administratie, zowel formeel als fysiek overgegaan naar het FDC.

De uitbesteding van het financieel systeem door het Ministerie van BZK leidde bij het FDC tot een forse uitbreiding van zijn takenpakket. De minister van BZK heeft nu de rol van opdrachtgever.

Achterstanden in vastleggingen financiële administratie

Door het vertrek van financieel administratief medewerkers naar het FDC heeft het Ministerie van BZK kennis en kunde over specifieke aangelegenheden van het Ministerie van BZK ingeleverd. Hiernaast werden deze voormalige BZK-medewerkers in eerste instantie bij het FDC niet op het BZK-terrein ingezet en leidde het nieuwe systeem tot onwennigheid bij medewerkers. De veranderingen hebben ertoe geleid dat financiële transacties niet altijd juist, volledig en tijdig zijn vastgelegd in de administratie en dat het beheer van tussenrekeningen en jaarrekeningposten is verslechterd ten opzichte van 2016. Dit bleek ook uit de tussentijdse afsluitingen.

Naar aanleiding van de bevindingen uit de tussentijdse afsluitingen in het najaar heeft BZK de rol van opdrachtgever van het FDC steviger opgepakt en meer inhoud gegeven. De frequentie van monitorgesprekken is verhoogd. Ook hebben BZK en het FDC meer personeel aangetrokken en is specifieke expertise over het ministerie ingezet om de ontstane achterstanden in de financiële administratie weg te werken.

Hoewel deze maatregelen effect hebben gehad, zijn het *Jaarverslag 2017* Koninkrijksrelaties (IV) en BES-fonds (H) en het *Jaarverslag 2017* BZK (VII) niet tijdig opgeleverd.

Structurele tekortkomingen

Het niet tijdig opleveren van het Jaarverslag hangt voor een belangrijk deel samen met de nieuwe situatie die was ontstaan door de overgang naar het FDC en de wijze waarop beschikbaar personeel is ingezet. Er speelden daarnaast andere, meer structurele, tekortkomingen een rol, te weten:

- *Een gebrekkig voorschottenbeheer*
Gedurende het jaar was de informatievoorziening aan de directies onvoldoende om de voorschottenstand adequaat te kunnen bewaken.
- *Gebrekkige dossiervorming*
De brondocumentatie bij financiële transacties is niet consequent vastgelegd in SAP/3F en/of in Digidoc, het digitaal archiveringssysteem van BZK. Daarnaast is het vaak lastig om de informatie te ontsluiten. Hierdoor is de onderbouwing van financiële transacties niet altijd ordelijk en controleerbaar en is het voor BZK niet goed mogelijk om de kwaliteit van de financiële administratie te monitoren.

Aanbevelingen

In het regeerakkoord zijn afspraken gemaakt die zorgen voor substantiële uitdagingen voor de financiële administratie in 2018, die bovenop de uitdagingen uit 2017 komen. Zo komt begrotingshoofdstuk XVIII Wonen en Rijksdienst te vervallen. Dit hoofdstuk wordt geconverteerd naar de financiële administratie van het begrotingshoofdstuk BZK (VII). Daarnaast vraagt de transitie van taken vanuit het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (ruimtelijke ordening en Omgevingswet) om extra inspanningen.

De minister geeft in de bedrijfsvoeringsparagraaf van het Jaarverslag aan dat BZK en het FDC de gang van zaken rond de jaarafsluiting gaan evalueren om daaruit lering te trekken voor de toekomst. Wij bevelen de minister van BZK aan om verder:

- gedurende het jaar meerdere gedegen tussentijdse afsluitingen uit te voeren om tijdig knelpunten te identificeren;
- het voorschottenbeheer te verbeteren door na te gaan welke informatie de directies nodig hebben om hun taken adequaat uit te kunnen voeren en te investeren in kennis over de regelgeving bij de medewerkers;
- de monitorfunctie bij BZK te versterken, bijvoorbeeld door verbijzonderde interne controles uit te voeren om het financieel beheer op een hoger niveau te krijgen;
- afspraken met het FDC te maken over de dossiervorming in het financieel systeem en het systeem voor de digitale archivering.

4.4 Aandachtspunt bedrijfsvoering

4.4.1 Informatiebeveiliging kerndepartement

Toenemend belang informatiebeveiliging

De ICT bij de rijksoverheid bestaat zowel uit systemen voor primaire processen (belastingen, uitkeringen, subsidies) als voor ondersteunende processen (zoals kantoorautomatisering en financiële systemen). Door een steeds groter gebruik van ICT ontstaan er ook meer potentiële kwetsbaarheden. De hacks van Cozy bear op de Democratische Partij in de VS, de WannaCry ransomware die wereldwijd spoorwegen, bedrijven en ziekenhuizen trof en de DDoS aanvallen op banken en de belastingdienst zijn zo maar drie recente voorbeelden waarbij democratische processen zijn beïnvloed, burgers en instellingen zijn gechanteerd en de dienstverlening werd ontregeld. Met de toegenomen digitale mogelijkheden doen ook nieuwe bedreigingen zich voor en daardoor is het belang van informatiebeveiliging nu nog duidelijker. Doordat de samenleving in hoge mate afhankelijk is van diensten van de rijksoverheid en de rijksoverheid daarnaast een kaderstellende functie heeft, staat zij in een uitzonderlijke positie. Deze positie vereist dat de rijksoverheid haar informatiebeveiliging zelf goed op orde heeft en daarmee het goede voorbeeld geeft.

Gegeven het toenemende belang van een goede informatiebeveiliging doen wij hier jaarlijks onderzoek naar. Dit jaar hebben we daarbij vooral gekeken naar de voortgang op de bevindingen van vorig jaar, met name voor wat betreft de versteviging van de centrale sturing. Die is belangrijk omdat informatiebeveiliging een zaak is van de departementale top.

Randvoorwaarden voor sturing op orde maar beperkte capaciteitsinzet

Kijken we naar de sturing op informatiebeveiliging bij het Ministerie van BZK dan zien we dat er een specifieke cyclus is ingericht. De verantwoordelijkheid voor informatiebeveiliging is belegd bij de decentrale dienstonderdelen. Centraal wordt inzicht verkregen in onder meer de voortgang van de uitvoering van verbeterplannen. Belangrijke randvoorwaarden om centraal te kunnen sturen op informatiebeveiliging zijn daarmee ingevuld. Wel zien we kwetsbaarheden voortkomend uit de capaciteitsinzet. De plaatsvervangend *Chief Information Security Officer* (CISO) voert de feitelijke CISO-taken uit op centraal niveau. Deze functie is bij één persoon belegd. Dit leidt er bijvoorbeeld toe dat de site-visits (bezoeken ter plaatse) bij de organisatieonderdelen minder vaak zijn afgelegd dan beoogd was. Werkzaamheden die voortvloeien uit het implementatietraject van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) hebben daarnaast ook veel tijd gevraagd. Deze nieuwe privacywetgeving gaat op 25 mei 2018 in en vervangt daarmee de Wet Bescherming Persoonsgegevens (Wbp).

De bevindingen van vorig jaar op de onderzochte kritieke systemen zijn door de minister van BZK niet in een verbeterplan opgenomen. We constateren echter wel dat er verschillende activiteiten zijn uitgevoerd, zoals aangescherpte afspraken en actieve monitoring.

Aanbeveling

We vragen de minister van BZK aandacht voor de kwetsbaarheden die voortvloeien uit de geringe capaciteitsinzet op informatiebeveiliging. Gezien het feit dat de minister verantwoordelijk is voor de rijksbrede coördinatie op informatiebeveiliging zouden wij verwachten dat dit departement voorop loopt. Dat is echter niet het geval. In dit kader wijzen wij ook op de door ons geconstateerde ernstige onvolkomenheid in de informatiebeveiliging van de Rijksdienst Caribisch Nederland, zie ons rapport bij het *Jaarverslag 2017 Koninkrijksrelaties en BES-fonds*. Deze voorbeeldfunctie vraagt naar onze mening om meer aandacht voor informatiebeveiliging.

Gezien de risico's voortvloeiend uit de beperkte capaciteit bevelen wij de minister van BZK aan om de formatie te heroverwegen en meer procedures en besluiten te formaliseren.

4.5 Oordeel over totstandkoming bedrijfsvoeringsinformatie

Naast een meer inhoudelijke beoordeling van de bedrijfsvoering, beoordelen wij ook de totstandkoming van de bedrijfsvoeringsinformatie in het Jaarverslag.

De bedrijfsvoeringsinformatie in het *Jaarverslag 2017* van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is deugdelijk tot stand gekomen en voldoet aan de verslaggevingsvoorschriften.

5 Beleidsresultaten

In dit hoofdstuk bespreken we de uitkomsten van ons onderzoek naar de resultaten van het beleid van de minister van BZK. Dit jaar hebben wij onderzoek gedaan naar de Berichtenbox (§ 5.1). Daarnaast gaan we kort in op het streven naar een digitale eenheidsstaat (§ 5.2). Tenslotte geven we in dit hoofdstuk een oordeel over de totstandkoming van de beleidsinformatie in het Jaarverslag van het Ministerie van BZK (§ 5.3).

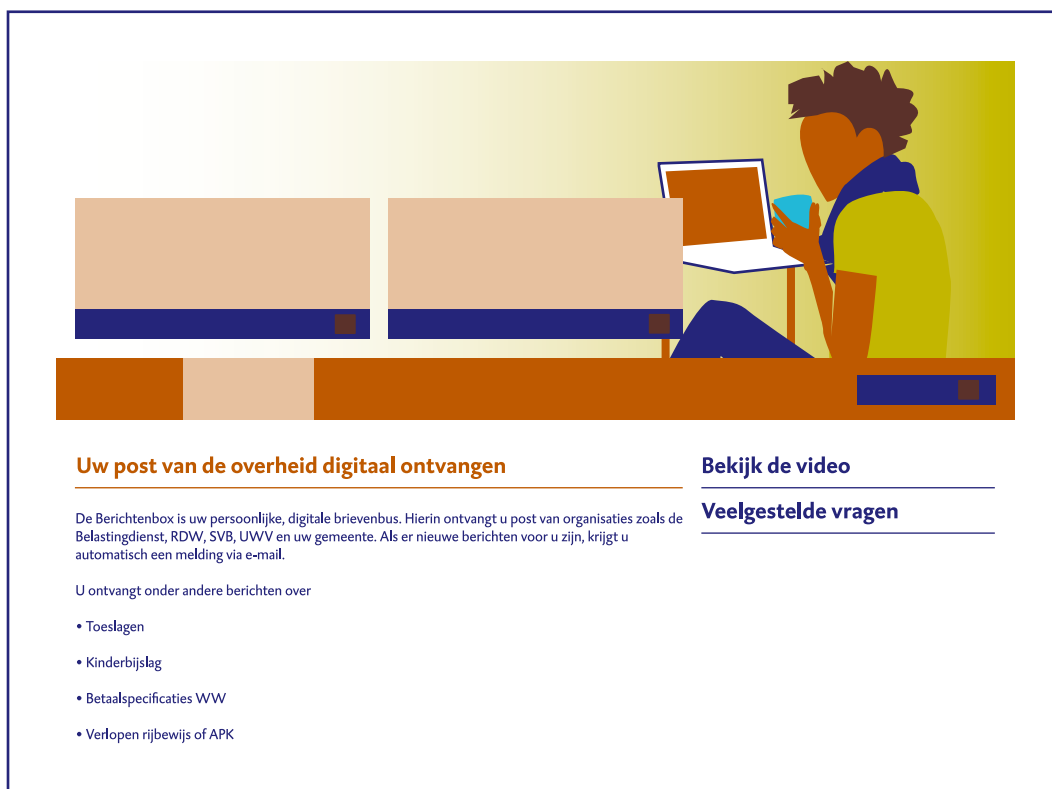
5.1 Berichtenbox

In ons verantwoordingsonderzoek over 2016 concludeerden we dat de digitale dienstverlening van de overheid vriendelijker en veiliger kon.¹ In dit Verantwoordingsonderzoek 2017 hebben wij het gebruik van Berichtenbox geanalyseerd op basis van beschikbare data.

5.1.1 Wat is de Berichtenbox?

De Berichtenbox is een digitale postbus op het portal MijnOverheid (www.MijnOverheid.nl). Burgers kunnen daar digitale berichten van publieke organisaties ontvangen, bewaren en beheren. Iemand kan de Berichtenbox in gebruik nemen door zijn of haar MijnOverheid-account te activeren. Na activering kunnen de publieke organisaties worden geselecteerd waarvan de burger digitaal berichten wil ontvangen. In bijna alle gevallen kan deze selectie ook weer ongedaan worden gemaakt. Alleen ten aanzien van de Belastingdienst kan een burger een eenmaal gemaakte keuze voor het digitaal ontvangen van berichten niet meer terugdraaien.

Illustratie van het inlogscherm van Berichtenbox

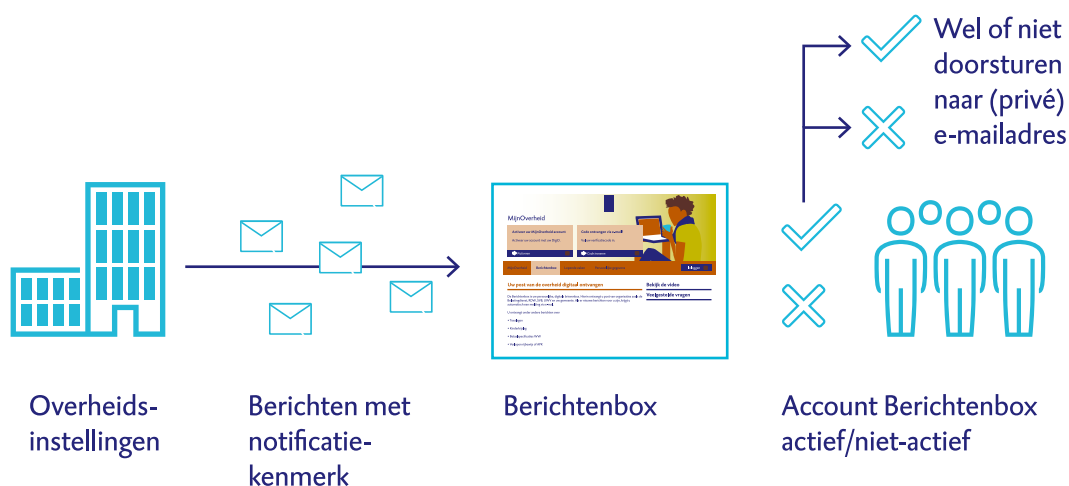
Gebruikers kunnen ook aangeven of zij een e-mail willen ontvangen, zodra er een nieuw bericht binnenkomt (notificatie). Aanbieders van berichten kunnen sinds 2016 berichten een notificatiekenmerk meegeven, zoals ‘actie ondernemen’, ‘jaaropgave’ of ‘APK herinnering’. Elk notificatiekenmerk zorgt voor een andere e-mail aan het door de gebruiker opgegeven e-mailadres.

De Berichtenbox is éénrichtingsverkeer: de burger kan geen berichten verzenden vanuit de Berichtenbox naar een overheidsorganisatie. Wanneer een burger vragen of klachten heeft over een bericht, moet hij of zij de organisatie benaderen die het bericht heeft verstuurd. Contactgegevens kan de burger vinden in de lijst van aangesloten overheidsorganisaties, of in het bericht van de betreffende organisatie.

De burger kan iemand machtigen om berichten te lezen. Dit kan alleen wanneer de gemachtigde ook een account bij MijnOverheid heeft. Het machtigen van andere gebruikers is voornamelijk alleen mogelijk voor bepaalde berichten van de Belastingdienst, het Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ) en een aantal gemeenten en waterschappen.

Een publieke organisatie kan ervoor kiezen om berichten via de Berichtenbox te versturen, maar is hiertoe niet verplicht. Eind 2016 waren 305 organisaties op de Berichtenbox aangesloten, waaronder de Belastingdienst, het UWV, de SVB, de RDW en 225 gemeenten. Ook een beperkt aantal niet-publieke organisaties kan berichten sturen via de Berichtenbox; zo waren er eind 2016 40 pensioenfondsen aangesloten.

De overheid verstuurt berichten naar de Berichtenbox, waar burgers met een geactiveerde account digitaal berichten kunnen lezen en eventueel laten doorsturen naar een (privé) e-mailadres

De Berichtenbox is een onderdeel van MijnOverheid. In de jaarverslagen van Logius zijn de volgende exploitatiekosten voor MijnOverheid opgenomen:

Tabel 2 Exploitatiekosten MijnOverheid

Jaar	Bedrag (in miljoenen €)
2013	17,1
2014	7,7
2015	23,5
2016	23,5

Bron: jaarverslagen Logius

Vanaf 2018 is een nieuwe governance in werking getreden, waarbij de Programmeringsraad Logius zich richt op de voorzieningen die bij Logius in beheer zijn of ontwikkeld worden, dus ook op MijnOverheid inclusief de Berichtenbox. In deze Programmeringsraad

vervullen de afnemers een belangrijke rol. De Programmeringsraad levert input voor een jaarlijks Programmaplan Basisinfrastructuur, dat door de staatssecretaris van BZK wordt vastgesteld.

5.1.2 Berichtenbox: beleid en ambities

Ambities Rutte II

Het kabinet Rutte II heeft stevig ingezet op de digitalisering van de communicatie tussen overheid en burgers. Het streefde ernaar dat burgers en bedrijven in 2017 alle zaken met de overheid digitaal konden afdoen.² Het kabinet wilde het gebruik van de Berichtenbox intensief stimuleren en ervoor zorgen dat alle overheden gebruik zouden maken van de Berichtenbox. Het gebruikersperspectief zou leidend zijn bij de inrichting van de dienstverleningsprocessen. Verder zouden de Berichtboxen van burgers en bedrijven gekoppeld worden en zou persoonlijk contact tussen burgers en overheden mogelijk blijven.³

Wij stellen vast dat niet alle ambities eind 2017 zijn gerealiseerd. Burgers en bedrijven kunnen nog niet alle zaken met de overheid digitaal afdoen. Zo is het digitaal aanvragen van vergunningen beperkt mogelijk met de Berichtenbox voor ondernemers (Dienstenwet) maar nog niet met de Berichtenbox voor burgers. En ook zijn de Berichtenboxen voor burgers en bedrijven niet gekoppeld.

Ambities Rutte III

De ambities van het huidige kabinet sluiten aan op die van het vorige kabinet. Doelstelling is dat overheidscommunicatie, die nu nog fysiek plaatsvindt, in de toekomst digitaal kan plaatsvinden. Het kabinet wil de elektronische dienstverlening verbeteren door de mogelijkheden uit te breiden om andere mensen te machtigen en proactieve meldingen ('pushberichten') mogelijk te maken. In het regeerakkoord is verder aangegeven dat er een keuzemogelijkheid moet blijven om berichten per post te ontvangen.

Kabinetsreactie onderzoek Nationale ombudsman

In 2017 heeft de Nationale ombudsman onderzoek gedaan naar de Berichtenbox. De Nationale ombudsman constateerde dat de website MijnOverheid en de Berichtenbox in oorsprong vooral zijn opgezet vanuit het belang en gemak van de overheid. Volgens de Nationale ombudsman is vooraf niet de vraag gesteld op welke manier de burgers hun digitale communicatie met de overheid zouden willen inrichten. Om de gebruiker echt meer centraal te stellen is het volgens de Nationale ombudsman van belang dat het Ministerie van BZK bij de verdere ontwikkeling van MijnOverheid en de Berichtenbox allereerst bekijkt wat de gebruikers nodig hebben. Daarbij is het van belang om

verschillende groepen gebruikers en hun behoeften te onderscheiden en daar MijnOverheid en de Berichtenbox op af te stemmen. Dat vergt volgens de Nationale ombudsman een andere manier van kijken naar digitalisering van het berichtenverkeer.⁴

De staatssecretaris van BZK heeft in de beleidsreactie op het rapport van de Nationale ombudsman en in verschillende Kamerdebatten een groot aantal toezeggingen gedaan die nadere invulling geven aan de doelstellingen van het kabinet voor de digitalisering van de overheidscommunicatie. In onderstaand overzicht hebben we alle toezeggingen opgesomd.⁵

Overzicht gedane toezeggingen huidig Kabinet

1. Gebruikers worden vroegtijdig betrokken in het ontwikkelproces.
2. Het ad hoc onderzoek naar gebruikerswensen wordt voortaan jaarlijks uitgevoerd.
3. Onderzocht zal worden hoe het potentieel en de effectiviteit van de Berichtenbox kan worden verbeterd, vanuit gedragswetenschappelijk perspectief.
4. Door gebruik te maken van 'klantreizen' zal worden onderzocht waar gebruikers tegenaan lopen, om zo gezamenlijk tot verbeteringen te komen.
5. Door daadwerkelijk gebruikersgedrag te monitoren en te analyseren, zal de gebruikerservaring kunnen worden verbeterd.
6. Aanpassingen en afwegingen zullen voor gebruikers inzichtelijker worden gemaakt.
7. De Kamer zal in het voorjaar van 2018 worden geïnformeerd over een samenhangende aanpak ter bevordering van inclusie (waaronder ook valt het gebruiksvriendelijker en toegankelijker maken van digitale voorzieningen als de Berichtenbox).
8. Het activeringsproces wordt aangepast met eenduidige begeleiding voor de gebruiker.
9. (Papieren) post blijft mogelijk.
10. Er komt een digitale hulp ('assistent') voor gebruikers om de toegankelijkheid van MijnOverheid te vergroten; deze wordt in het derde kwartaal van 2018 gerealiseerd.
11. Gebruikers worden actiever geïnformeerd over het ontbreken van een e-mailadres voor de notificatie.
12. Er komen meerdere notificatiekanalen, waaronder een MijnOverheid-app, van waaruit pushnotificaties mogelijk zijn. Er wordt onderzocht hoe meer geharmoniseerd gebruik van de Berichtenbox kan bijdragen aan een betere gebruikerservaring voor alle burgers.
13. Er komt een stap voor stap aanpak om een machtigingsfunctionaliteit te realiseren.
14. Er wordt onderzocht hoe het proces van aanmaken van een MijnOverheid-account kan worden verbeterd voor groepen die nu nog geen account kunnen aanmaken.

5.1.3 Uitkomsten uitgevoerde (data-)analyse

Om meer inzicht te krijgen in het daadwerkelijke gebruik van de Berichtenbox hebben we twee datasets gebruikt: 'bestand bericht aantallen' en 'bestand notificatiekenmerken'. Hiermee hebben we geanonimiseerde informatie geanalyseerd over de ongeveer 198 miljoen berichten die zijn geplaatst in de berichtenboxen van burgers vanaf 2012 tot en met september 2017 (zie bijlage 2 voor een uitleg over de gehanteerde aanpak). We constateren dat het beschikbare databestand rijk genoeg is om zeer nauwkeurig het gebruik van de Berichtenbox te monitoren. Naast data-analyse hebben we ook openbare bronnen, gevoerde gesprekken en een analyse van websites in ons onderzoek betrokken.

Het aantal geactiveerde accounts is toegenomen

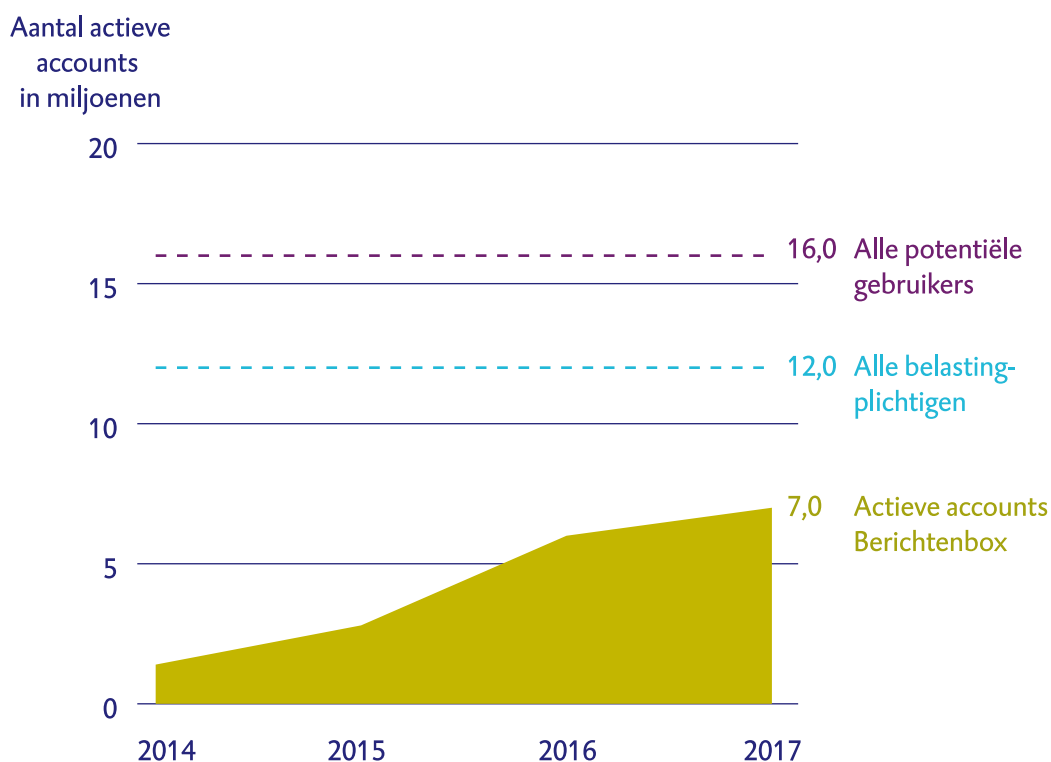
De minister van BZK maakt een 'MijnOverheid-account' aan voor iedereen die:

- 14 jaar of ouder is;
- beschikt over een burgerservicenummer;
- woonachtig is in Nederland of de Nederlandse nationaliteit heeft;
- beschikt of kan beschikken over een DigiD.

Eind 2017 hadden ongeveer 7 miljoen mensen hun account geactiveerd. Dit is iets meer dan de helft van het aantal belastingplichtigen, te weten 12 miljoen, en aanzienlijk minder dan het totaal aantal mensen dat een account kan activeren, 16 miljoen.

De afgelopen jaren hebben steeds meer burgers hun account geactiveerd. De relatief sterke toename sinds 2015 is voor het allergrootste deel veroorzaakt door het toegenomen berichtenverkeer vanuit de Belastingdienst (door de campagne ‘Vaarwel blauwe envelop’).

Het gebruik van de Berichtenbox neemt toe, maar nog niet alle burgers hebben hun account in de Berichtenbox geactiveerd

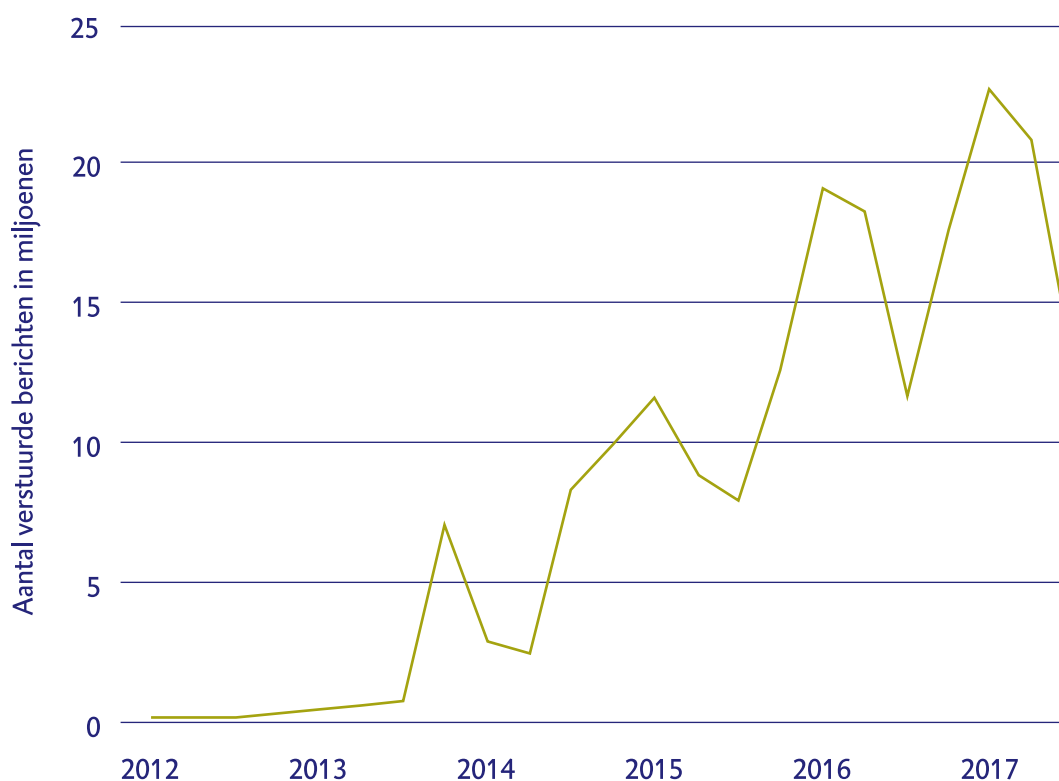

Figuur 1 Aantal geactiveerde accounts 2014 - 2017

Het aantal verstuurde berichten neemt toe

Het totaal aantal berichten dat door de aanbieders van digitale berichten is verzonden naar de Berichtenbox van de geadresseerde burgers, neemt sinds 2012 gestaag toe. Er is een jaarlijkse piek zichtbaar in het aantal verstuurde berichten in het eerste kwartaal. Dit komt onder ander doordat in het eerste kwartaal jaaropgaven, aanslagen onroerendezaakbelasting van gemeenten en aanslagen van waterschappen worden verstuurd.

Het totaal aantal berichten naar de Berichtenbox neemt sinds 2012 gestaag toe

Bron: dataset productieomgeving Berichtenbox

Figuur 2 Aantal verstuurde berichten

Belastingdienst verstuurt de meeste berichten

De Belastingdienst is de grootste aanbieder van berichten op de Berichtenbox, zie tabel 3. De verhouding tussen het aantal verstuurd berichten wordt echter vertekend doordat de Belastingdienst ook berichten naar niet-actieve accounts verstuurt. Hierdoor wordt ook het percentage geopende berichten in belangrijke mate vertekend.

Tabel 3 *Overzicht geopende en aandeel verstuurd berichten Berichtenbox*

Aanbieders van berichten	Aandeel in verstuurd berichten	Percentage geopende berichten
Landelijke organisatie: Belastingdienst	72,9%	34%*
Landelijke organisatie: UWV	15,7%	66%
Landelijke organisatie: RDW	3,2%	76%
Landelijke organisatie: SVB	2,0%	84%
Landelijke organisatie: Overig	0,1%	80%
Samenwerkingsverbanden	3,0%	84%
Gemeenten	1,3%	83%
Pensioenfondsen	1,2%	70%
Waterschappen	0,6%	80%
<i>Totaal</i>	<i>100,0%</i>	<i>44%**</i>
<i>Totaal (exclusief de Belastingdienst)</i>		<i>72%</i>

Bron: dataset productieomgeving Berichtenbox (exclusief provincies)

* Het aantal verstuurd berichten is inclusief de berichten die de Belastingdienst verstuurt aan niet-actieve accounts.

** Het totaal openingspercentage wordt zeer beïnvloed doordat de Belastingdienst ook berichten verstuurt naar niet-actieve accounts.

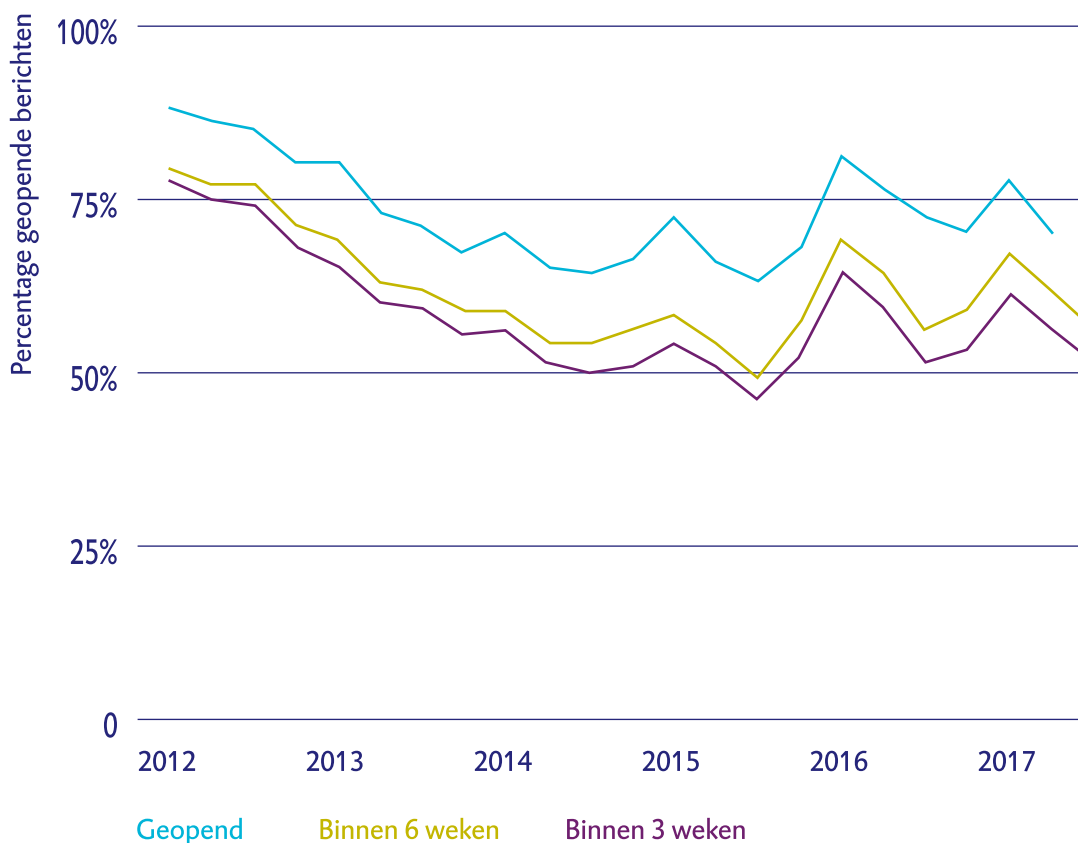
Het aantal aanbieders is toegenomen, maar aansluiting van alle overheden is niet gerealiseerd

Nog niet alle overheidsorganisaties zijn aangesloten op de Berichtenbox. Dit was wel een doelstelling van het digitaliseringsprogramma dat het kabinet in 2013 heeft geformuleerd. Zo is er een beperkt deel van de landelijke uitvoeringsorganisaties aangesloten (11 van de 160), en zijn 225 van de 380 gemeenten aangesloten.⁶

Het percentage van de verstuurd berichten dat wordt geopend is door de jaren heen stabiel

Voor alle uitvoeringsorganisaties, met uitzondering van de Belastingdienst (vanwege de beperking in de dataset, zie hierboven), zijn we nagegaan welk deel van hun berichten is geopend en hoe snel burgers dat doen. Uit de analyse blijkt dat in de periode 2012 tot en met de eerste helft van 2017 het aantal geopende berichten ongeveer gelijk is gebleven. Hierbij is het van belang om op te merken dat de openingspercentages in de periode 2012-2015 zijn gebaseerd op een kleiner aantal verstuurd berichten.

Het aantal geopende berichten is in de periode 2012 tot en met 2015 ongeveer gelijk gebleven

Bron: dataset productieomgeving Berichtenbox

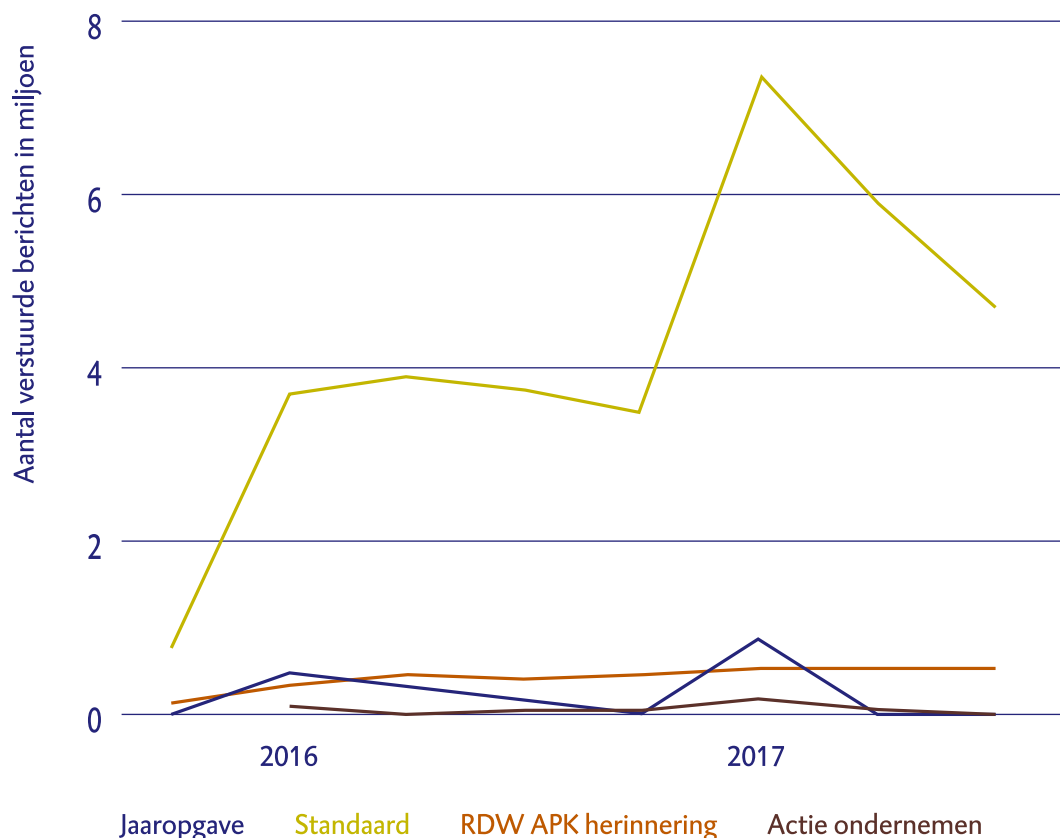
Figuur 3 Percentage geopende en tijdig geopende berichten 2012 - september 2017

De lage openingspercentages voor het derde kwartaal 2017 zijn te verklaren doordat er minder tijd is geweest om deze berichten te openen. De percentages van het aantal berichten dat tussen 2012 en 2017 binnen 3 dan wel 6 weken is geopend, zijn redelijk constant gebleven, namelijk tussen de 75 en 60%.

Notificatiekenmerken worden weinig gebruikt

Sinds 2016 kan een aanbieder kiezen wat voor een notificatiekenmerk er aan een bericht wordt meegegeven. Voorbeelden van notificatiekenmerken zijn: ‘actie ondernemen’, ‘jaaropgave’ en ‘wijziging’. Elk notificatiekenmerk zorgt voor een aparte e-mail aan het opgegeven e-mailadres van de gebruiker indien de gebruiker deze optie heeft aangevinkt. Wanneer een aanbieder van berichten geen notificatiekenmerk gebruikt, dan krijgt het bericht automatisch het notificatiekenmerk standaard.

Aanbieders gebruiken vooral het notificatiekenmerk ‘Standaard’ voor de berichten in de Berichtenbox (de berichten van de Belastingdienst zitten niet in deze data)

Figuur 4 Aantal berichten verstuurd per notificatiekenmerk

In figuur 4 zien we dat vanaf 2016 vooral het notificatiekenmerk ‘Standaard’ wordt gebruikt. Het kenmerk ‘RDW APK herinnering’ kan uiteraard alleen door de RDW worden gebruikt en wordt daarom ook minder verstuurd. De notificatiekenmerken ‘Wijziging’ en ‘Verwerkt’ zijn niet in de grafiek opgenomen omdat deze minder dan 10 keer zijn gebruikt.

Divers gebruik van de Berichtenbox door aanbieders

Uit tabel 3 komt naar voren dat vier landelijke aanbieders (Belastingdienst, UWV, RDW en SVB) ongeveer 94% van het berichtenverkeer sinds 2012 voor hun rekening hebben genomen. Het gebruik van de Berichtenbox door deze aanbieders hebben wij daarom nader onderzocht. Deze vier aanbieders vallen onder de verantwoordelijkheid van drie verschillende ministeries.

Opvallend is dat deze grote aanbieders de Berichtenbox zeer verschillend gebruiken in hun communicatie met burgers. Het UWV, de Belastingdienst en de SVB maken naast Mijn-Overheid ook gebruik van eigen portals. Het UWV gebruikt het portaal MijnUWV waar de burgers berichten kunnen vinden. De SVB heeft ook een eigen portaal waar de burger meer mogelijkheden heeft tot wijzigen, inzien en aanvragen dan bij MijnOverheid. Bij de Belastingdienst kan de burger te maken krijgen met drie portalen voor relevante berichten. Deze portalen hebben meer gebruiksmogelijkheden dan de Berichtenbox.

De vier organisaties gaan ook verschillend om met de Berichtenbox. Het UWV gebruikt de Berichtenbox alleen als instrument om burgers te informeren dat er een nieuw bericht is verschenen in het eigen UWV-portal. De Belastingdienst en de SVB sturen wel (inhoudelijke) berichten naar de Berichtenbox. De Belastingdienst verstuurt een aantal berichten zowel digitaal als op papier

5.1.4 Volgende fase Berichtenbox

Het gebruik van de Berichtenbox is toegenomen. Steeds meer burgers activeren hun account en het aantal overheidsorganisaties dat berichten via de Berichtenbox aanbiedt, is gestegen. De toename lijkt wel af te vlakken en de gebruiksmogelijkheden voor gebruikers zijn nog steeds beperkt.

De staatssecretaris van BZK werkt aan een Brede Agenda Digitale Overheid. Het is van belang dat hij bij de doorontwikkeling van de Berichtenbox – in lijn met de toezeggingen aan de Tweede Kamer als reactie op de bevindingen van de Nationale ombudsman⁷ – vertrekt vanuit het perspectief van de burger.

Aanvullend op de onderwerpen die reeds geadresseerd zijn met de gedane toezeggingen brengen wij de volgende onderwerpen onder de aandacht.

Verdere standaardisatie

Er zijn nu verschillen tussen aanbieders van berichten in de manier waarop zij de Berichtenbox inzetten om met burgers te communiceren. We kunnen ons voorstellen dat deze verschillen verwarrend overkomen op burgers. Relevante voorbeelden zijn:

- Iemand die voor het eerst de Berichtenbox activeert treft daar al berichten van de Belastingdienst aan omdat alleen deze dienst ook berichten verstuurt naar niet-geactiveerde accounts.
- Van het UWV krijgt de burger in de Berichtenbox alleen een doorverwijzing naar het UWV-portal.

- Iemand die in de ene woonplaats wel berichten van de gemeente in de Berichtenbox ontvangt, kan mogelijk – bijvoorbeeld na een verhuizing – in een andere woonplaats geen berichten meer ontvangen van de gemeente indien deze gemeente niet is aangesloten op de Berichtenbox.⁸

Aanbeveling

We bevelen de minister van BZK aan om na te gaan op welke wijze het gebruik van de Berichtenbox door aanbieders en Logius verder kan worden gestandaardiseerd ten einde de communicatie via de Berichtenbox vanuit het perspectief van burgers te vereenvoudigen en meer begrijpelijk te maken. Hiermee wordt ook de toegankelijkheid voor gebruikers vergroot.

In dit kader wijzen wij op de gewijzigde financiering. Het kabinet heeft in februari 2017 besloten de beheer- en exploitatiekosten van verschillende digitale voorzieningen, waaronder de Berichtenbox, door te belasten naar de publieke en private organisaties die de voorzieningen gebruiken in hun dienstverlening aan burgers en bedrijven. Deze doorbelasting, zo is de gedachte, stimuleert zakelijke afspraken tussen de organisaties die centrale faciliteiten beheren en de organisaties die deze faciliteiten gebruiken. Een risico is evenwel dat de sturing van de faciliteiten vooral plaatsvindt vanuit afzonderlijke aanbieders – zij betalen hier immers voor – en dat er minder aandacht wordt besteed aan het verder standaardiseren van het gebruik van voorzieningen ten behoeve van de gebruiksvriendelijkheid voor gebruikers.

Monitoring gebruik

Op basis van beschikbare data is het goed mogelijk het gebruik van de Berichtenbox te monitoren. Actieve monitoring kan bijdragen aan het verbeteren van de effectiviteit van de communicatie via de Berichtenbox. Een voorbeeld is het analyseren van de openingspercentages van berichten met verschillende notificatiekenmerken.

Aanbeveling

We bevelen de minister van BZK aan om het gebruik van de Berichtenbox te monitoren en op basis van verkregen inzichten de effectiviteit van de communicatie via dit kanaal te vergroten.

Bewaartermijnen

Op dit moment worden alle berichten bewaard waardoor burgers de Berichtenbox ook als archief kunnen gebruiken. Hoewel berichten ook doorgestuurd kunnen worden naar een eigen PC, is daar nu voor burgers geen noodzaak toe. Met het toenemend gebruik van de Berichtenbox en dus het toenemend volume van het aantal berichten dat bewaard wordt, nemen ook de kosten van opslag toe.

Aanbeveling

We bevelen de minister van BZK aan om duidelijkheid te scheppen over de bewaartermijnen voor berichten rekening houdend met de wettelijke bewaartermijnen.

5.2 Het streven naar een digitale eenheidsstaat

Nieuwe technologie maakt het mogelijk om informatie snel te delen, te verwerken en analyseren. Wanneer publieke organisaties één taal spreken (standaardisatie ten behoeve van gegevensuitwisseling) en slim gebruik maken van nieuwe technologie, is het mogelijk om resultaten van beleid – onafhankelijk van plaats en tijd – inzichtelijk te maken voor iedereen. Ook worden deze resultaten beter vergelijkbaar en kunnen alle overheidsorganisaties op een vergelijkbare manier spreken over de realisatie van maatschappelijke doelstellingen. Dit leidt tot meer en beter inzicht en grotere kansen om verbeteringen door te voeren.

Wanneer overheidsorganisaties informatie standaardiseren, informatie delen en daarmee gezamenlijk kennis en inzicht vergaren, ontstaat een digitale (gedecentraliseerde) eenheidsstaat waarin bundeling en aggregatie van informatie kan leiden tot een vergroting van het inzicht in publiek geld.

De minister werkt aan een Brede Agenda Digitale Overheid. We brengen onder de aandacht dat het ontwikkelen van een gezamenlijke taal een randvoorwaarde is om de mogelijkheden van digitaliseren te benutten. Wanneer definities uniform worden toegepast, is het mogelijk om deze met moderne technologie toegankelijk te maken en inzicht te geven in de resultaten die bereikt zijn met belastinggeld. Dat wat in de 19de eeuw reden was voor de introductie van de kilo en de meter heeft een equivalent in het digitale domein.

5.3 Oordeel over totstandkoming beleidsinformatie

Naast een meer inhoudelijke beoordeling van de beleidsresultaten, beoordelen wij de totstandkoming van de beleidsinformatie in het Jaarverslag. Wij gaan daarbij na of de beleidsinformatie in het Jaarverslag ordelijk en controleerbaar tot stand komt.

De beleidsinformatie in het *Jaarverslag 2017* van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is deugdelijk tot stand gekomen en voldoet aan de verslaggevingsvoorschriften.

Het attentiepunt 'Percentage af te dragen pensioenpremies' (beleidsartikel 7 Arbeidszaken overheid) uit voorgaande jaren is onvoldoende door het ministerie opgepakt. Het totstandkomingsproces is beperkt reconstrueerbaar. Door het ministerie is in 2017 beperkt actie ondernomen op dit attentiepunt aangezien deze indicator met ingang van 2018 niet meer is opgenomen in de Rijksbegroting. Als reden geeft BZK dat de versoering van het Witteveenkader bij de overheid volledig doorgevoerd is en daarom wordt afgezien van het verder opnemen van het kengetal.

6 Reactie minister en nawoord Algemene Rekenkamer

De minister van BZK heeft op 25 april 2018 gereageerd op ons conceptrapport.⁹ Hieronder geven we haar reactie samengevat weer. De volledige reactie staat op www.rekenkamer.nl/verantwoordingsonderzoek2017. We sluiten dit hoofdstuk af met ons nawoord.

6.1 Reactie minister van BZK

Totstandkoming jaarverslagen

De minister herkent de door ons geconstateerde tekortkomingen maar benadrukt dat haar departement in een uitzonderlijke situatie verkeerde en dat de vertraging zeer beperkt is geweest. De minister geeft aan dat BZK inmiddels aan het Financieel Diensten Centrum (FDC) de opdracht heeft verstrekt om in 2018 drie tussentijdse afsluitingen uit te voeren en toe te zien op de voortgang en het tijdig verwerken van voorschotten, vorderingen en verplichtingen. De directie FEZ zal – in haar rol als opdrachtgever van het FDC – strakker sturen op het tijdig vastleggen van financiële transacties en verwerking van maandstaten. Ten aanzien van het voorschottenbeheer zal FEZ in overleg met de directies toewerken naar een verbeterde informatievoorziening om zo daarmee de monitorfunctie te versterken. Ook zal de directie FEZ intern en met het FDC het proces rond de jaarafsluiting evalueren.

Informatiebeveiliging kerndepartement

De minister van BZK herkent onze bevindingen over de wijze waarop de (sturing op de) informatiebeveiliging binnen het kerndepartement BZK is vormgegeven. De minister ziet nog mogelijkheden voor verdere verbetering van de sturing en het toezicht op realisatie van de verbeterplannen.

De minister is het met ons eens dat de CISO-functie op centraal niveau kwetsbaar is. Zij gaat daarom in 2018 twee veranderingen doorvoeren. De eerste betreft een capaciteitsuitbreiding bij de staf waardoor de CISO-functie meer ondersteuning krijgt. Daarnaast zal in 2018 de plaatsvervangend CISO ook formeel de rol van CISO invullen binnen BZK. In ons rapport geven wij aan dat wij verwachten dat BZK voorop loopt op het gebied van informatiebeveiliging, omdat BZK verantwoordelijk is voor de rijksbrede coördinatie daarvan. Wij constateren dat dit niet het geval is. Deze opmerking herkent de minister niet in de context van de sturing op informatiebeveiliging van het kerndepartement. In de wijze waarop deze is opgezet en uitgevoerd, zijn in 2017 geen veranderingen aangebracht ten opzichte van 2016, het jaar waarin BZK volgens de minister door de Algemene Rekenkamer nog als één van de “voorbeelddepartementen” werd genoemd.

Bedrijfsvoering AIVD

De minister gaat in haar reactie in op een aantal belangrijke ontwikkelingen die op dit moment bij de AIVD spelen, zoals de groei van de organisatie en de continue noodzaak om in te spelen op de verschillende ontwikkelingen ten aanzien van het dreigingsbeeld. Daarbij is het een aanhoudende uitdaging om werkprocessen en -methoden gelijke tred te laten houden met de eisen van de tijd. Volgens de minister is een belangrijke essentiële voorwaarde de inwerkingtreding van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten per 1 mei 2018. Andere belangrijke factoren zijn de intensieve (inter)nationale samenwerking, maar ook zaken van meer organisatorische aard zoals de beschikbaarheid van hoog gekwalificeerd personeel.

Berichtenbox

De minister herkent de aanbeveling om het gebruik van de Berichtenbox meer te standaardiseren. De minister geeft aan dat dit aansluit bij haar toezeggingen aan de Kamer om dat te onderzoeken. Daarnaast zet de minister zich in voor het beter benutten van bestaande mogelijkheden door de verzendende organisaties, zoals het gebruik van specifieke notificatiekenmerken. In de sturing op de verschillende voorzieningen draagt de minister er zorg voor dat het gebruikersperspectief voldoende, en meer dan tot op heden is gebeurd, wordt meegenomen.

Het kabinet heeft in februari 2017 besloten de beheer- en exploitatiekosten van verschillende digitale voorzieningen, waaronder de Berichtenbox, door te belasten naar de publieke en private organisaties die de voorzieningen gebruiken in hun dienstverlening aan burgers en bedrijven. Wij hebben daarbij het risico gesignaleerd dat er dan minder aandacht wordt besteed aan het verder standaardiseren van het gebruik van voorzieningen ten behoeve van de gebruikersvriendelijkheid voor gebruikers. De minister geeft aan dat deze doorbelastingssystematiek de (zakelijke) betrokkenheid van de verzendende partijen vergroot en dat het door ons gesignaleerde risico haar bekend is.

Over onze aanbeveling om het gebruik van de Berichtenbox te monitoren en op basis van verkregen inzichten de effectiviteit van de communicatie via dit kanaal te vergroten, merkt de minister op dat Logius dat onderzoekt. De mogelijkheden tot het monitoren en analyseren van daadwerkelijk gebruikersgedrag op het portaal MijnOverheid – binnen de geldende afwegingen rondom privacy – zullen worden benut om de gebruikerservaring te verbeteren en de effectiviteit van de Berichtenbox te vergroten.

Tenslotte gaat de minister in op onze aanbeveling om duidelijkheid te scheppen over de bewaartermijnen voor berichten, rekening houdend met de wettelijke bewaartermijnen. De minister stelt dat het uitgangspunt is dat de Berichtenbox, en ook daarin opgenomen berichten, van de individuele burgers zelf zijn. De keuze is aan de individuele burger zelf om te beslissen of en op welk moment hij/zij berichten verwijdert, bewaart of archiveert. De minister is in gesprek met verzendende organisaties hoe dit uitgangspunt geïmplementeerd kan worden terwijl gelijktijdig kosten worden beperkt. Dat kan door het bijvoorbeeld gemakkelijk te maken berichten op een andere door hem/haar uitgekozen locatie te bewaren en gebruikers te wijzen op het belang van digitale hygiëne. Hierover gaat de minister de Kamer informeren in de brief over het verbeteren van MijnOverheid.

6.2 Nawoord Algemene Rekenkamer

Informatiebeveiliging kerndepartement

De minister herkent zich niet in onze constatering dat BZK haar voorbeeldfunctie niet waarmaakt. Ze wijst erop dat in 2017 geen wijzigingen zijn doorgevoerd ten opzichte van 2016 in de opzet en uitvoering van de informatiebeveiliging. Vorig jaar constateerden wij dat het Ministerie van BZK de informatiebeveiliging “grotendeels op orde” had. Dit jaar hebben wij meer aspecten van informatiebeveiliging in ons onderzoek betrokken. Daarbij kwamen bij BZK diverse negatieve bevindingen aan het licht. Tevens hebben verschillende andere departementen de personele capaciteit op dit terrein uitgebreid. De minister van BZK heeft dat niet gedaan. Daardoor zijn bijvoorbeeld veel geplande bezoeken ter plaatse minder vaak uitgevoerd dan beoogd was. Op het terrein van informatiebeveiliging moet een organisatie continu vooruitgang boeken; stilstand is anno 2018 achteruitgang.

Berichtenbox

De minister geeft aan dat zij voor wat betreft de Berichtenbox er zorg voor draagt dat het gebruikersperspectief voldoende, en meer dan tot op heden wordt meegenomen. Het is van belang om verschillende groepen gebruikers en hun behoeften te onderscheiden en daar MijnOverheid en de Berichtenbox op af te stemmen. Dat vergt volgens de Nationale ombudsman een andere manier van kijken naar digitalisering van het berichtenverkeer.¹⁰ Wij sluiten ons daarbij aan.

We bevelen de minister van BZK daarom aan om na te gaan op welke wijze het gebruik van de Berichtenbox door aanbieders en Logius verder kan worden gestandaardiseerd. Met herkenbaarheid en eenduidigheid wordt ook de toegankelijkheid voor gebruikers vergroot.

De doorbelasting van de beheer- en exploitatiekosten van verschillende digitale voorzieningen naar de onderscheiden publieke en private organisaties kan ertoe leiden dat er minder aandacht wordt besteed aan de herkenbaarheid en eenduidigheid voor gebruikers.

De minister erkent dit risico, maar geeft niet aan of, en zo ja wat zij gaat doen om dit risico te beheersen.

Bijlage 1

Over het verantwoordingsonderzoek

In ons jaarlijkse verantwoordingsonderzoek kijken wij naar de kwaliteit van de jaarverslagen die de ministers op verantwoordingsdag aanbieden aan het parlement. Wij beoordelen ook de kwaliteit van de bedrijfsvoering van de ministeries gedurende het begrotingsjaar. Het onderzoek mondt uit in het afgeven van onze verklaring van goedkeuring bij de rijksrekening en de saldibalans van het rijk, die in het Financieel jaarverslag van het Rijk zijn opgenomen. De taken en bevoegdheden voor het verantwoordingsonderzoek liggen vast in de Grondwet en in de Comptabiliteitswet.

Onderzoek naar de jaarverslagen

Ons onderzoek naar de jaarverslagen is erop gericht om vast te stellen:

- of de weergegeven financiële informatie klopt en de weergegeven financiële transacties rechtmatig zijn – dat wil zeggen in overeenstemming met de begrotingswetten en andere toepasselijke wettelijke regels;
- of de weergegeven (niet-financiële) informatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering op goede wijze tot stand gekomen is;
- of de inrichting van het jaarverslag voldoet aan de bepalingen uit de Comptabiliteitswet en de Rijksbegrotingsvoorschriften.

Bij het onderzoek naar de financiële informatie maken wij gebruik van de internationale controlestandaarden voor rekenkamers (International Standards of Supreme Audit Institutions, 'ISSAIs'). Wij onderzoeken niet iedere geldstroom tot in detail, maar hanteren een werkwijze die is gebaseerd op risicoanalyse.

Wij verrichten zelf controlewerkzaamheden en maken waar mogelijk gebruik van de werkzaamheden van de Auditdienst Rijk die controleert ten behoeve van de minister. Met het oog op het budgetrecht van het parlement richten wij ons controlewerk zo in dat wij over belangrijke fouten en onzekerheden niet alleen op jaarverslagniveau in totaal, maar ook per begrotingsartikel kunnen rapporteren. Om te kunnen bepalen wat wel en niet belangrijk is gebruiken wij kwantitatieve en kwalitatieve tolerantiegrenzen. Voor de in het jaarverslag opgenomen informatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering beoordelen we of deze ordelijk en controleerbaar tot stand is gekomen.

Onderzoek naar de bedrijfsvoering

In ons onderzoek naar de kwaliteit van de bedrijfsvoering van de ministeries beoordelen wij of het financieel beheer, het materieelbeheer en andere elementen van de bedrijfsvoering rechtmatig, ordelijk en controleerbaar zijn.

Omdat het niet mogelijk is om alle relevante elementen van de bedrijfsvoering jaarlijks te toetsen, hebben wij een meerjarige aanpak ontwikkeld. Wij richten ons daarbij vooral op de elementen die een rechtstreekse relatie hebben met de financiële informatie in de jaarverslagen. Alle essentiële beheersmaatregelen ('key controls') binnen het financieel beheer onderwerpen we ten minste eens in de drie jaar aan onderzoek.

Als we vinden dat een onderdeel van de bedrijfsvoering onvoldoende beheerst verloopt, noemen wij dat een 'onvolkomenheid' dan wel een 'ernstige onvolkomenheid'. Daarnaast vestigen wij de aandacht op zaken die beter kunnen worden georganiseerd.

Onderzoek naar beleidsinformatie

Wij doen jaarlijks onderzoek naar een aantal beleidsthema's. Centraal staat hierbij de vraag of ministers erin slagen de belastingbetaler waar voor zijn geld te leveren en of zij het parlement hierover voldoende informeren. Om dit te kunnen beoordelen gaan wij per beleidsthema na:

- hoeveel geld aan het beoogde doel is besteed;
- of voor dat geld de beloofde prestaties zijn geleverd;
- in hoeverre het met het geld beoogde doel is gerealiseerd;
- of het parlement in begroting, jaarverslag en andere Kamerstukken voldoende is geïnformeerd.

Een uitgebreide methodologische verantwoording over ons jaarlijkse verantwoordingsonderzoek staat op onze website: www.rekenkamer.nl/verantwoordingsonderzoek.

Bijlage 2

Methodologische verantwoording data-analyse

In deze bijlage staat de methodologische verantwoording van de data-analyse van de Berichtenbox. Om het gebruik van de Berichtenbox te analyseren, hebben we de gegevens uit de productieomgeving bij Logius opgevraagd over het aanbieden en openen van berichten door burgers sinds 2012.

We hebben twee datasets uit de productieomgeving van Logius ontvangen: 'bestand berichtaantallen' en 'bestand notificatiekenmerken'. De gegevens uit beide bestanden zijn niet te herleiden naar individuele burgers. Ook hebben wij, net zoals Logius, geen inzage in de inhoud van de verstuurde berichten.

Het 'bestand berichtaantallen' bevat alle aantallen succesvol verstuurde en geopende berichten van 2012 tot en met november 2017 (ongeveer 206 miljoen berichten). Elk verstuurd bericht is uniek op aanbieder, berichttype en publicatiedatum. Per uniek bericht is er bekend hoe vaak het bericht is verstuurd en hoe vaak het bericht is geopend. Omdat berichten die in oktober of november 2017 zijn geplaatst in de Berichtenbox (te) kort tijd hebben gehad om geopend te worden, hebben we ervoor gekozen om alleen verstuurde berichten te analyseren tot en met september 2017. Om die reden zijn de aantallen geopende berichten gebaseerd op de gegevens van 2012 tot en met november 2017, en de aantallen verstuurde berichten op de gegevens tot en met september 2017 (ongeveer 198 miljoen berichten). Op die manier zijn alle openingspercentages gebaseerd op ten minste twee maanden.

Het 'bestand notificatiekenmerken' bevat het notificatiekenmerk van de verstuurde berichten. De begin- en einddatum in het bestand geven aan van wanneer tot wanneer het notificatiekenmerk is gebruikt. Als de einddatum een leeg veld is dan is het notificatiekenmerk nog steeds geldig. We hebben dit bestand aan het 'bestand berichtaantallen' gekoppeld door te linken op aanbieder en berichttype. Daarbij hebben we gekeken of de publicatiedatum tussen de begin- en einddatum van het kenmerk in ligt. Als er geen einddatum aanwezig is hebben we ze gelinkt als de publicatiedatum na de begindatum van het kenmerk ligt. Alle berichten die zijn verstuurd hebben een notificatiekenmerk. Er kan alleen van deze notificatiekenmerken gebruik worden gemaakt, als de gebruiker in zijn eigen Berichtenbox heeft aangegeven dat hij/zij ook daadwerkelijk notificaties wil ontvangen.

Bijlage 3

Literatuur

Algemene Rekenkamer

Meerjarenplan Alfabetisering. Brief van de Algemene Rekenkamer. Aanbieden rapport *Aanpak van laaggeletterdheid*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2015-2016, 28 760, nr. 56. Den Haag, 20 april 2016.

Algemene Rekenkamer (mei 2015). *Bezuinigingen en intensiveringen bij de AIVD; Gevolgen van de budgettaire turbulentie in de periode 2012-2015*, d.d. 19 mei 2015. Den Haag: eigen beheer. Bijlage bij Kamerstuk 30 977, nr. 114. Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015.

Algemene Rekenkamer (mei 2017). *Resultaten verantwoordingsonderzoek 2016; Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII); Rapport bij het jaarverslag*. Den Haag: eigen beheer. Bijlage bij Kamerstuk 34 725 VII, nr. 2. vergaderjaar 2016-2017.

Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Informatie- en communicatietechnologie (ICT). Brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. *Visiebrief digitale overheid 2017*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 26 643, nr. 280. Den Haag, 23 mei 2013.

Informatie- en communicatietechnologie (ICT). Brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. *Voortgangsrapportage 2014 digitale overheid 2017*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 26 643, nr. 316. Den Haag, 23 mei 2013.

Informatie- en communicatietechnologie (ICT). Brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. *Aanbieden rapport*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2016-2017, 26 643, nr. 460. Den Haag, 18 april 2017.

Bijlage: Rapport Studiegroep Informatiesamenleving en Overheid. *Maak Waar!*

Informatie- en communicatietechnologie (ICT). Brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. *Verzoek vergelijking tussen bevoegdheden van de minister van Financiën voor de rijksfinanciën en de bevoegdheden van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voor ICT*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2016-2017, 26 643, nr. 485. Den Haag, 14 september 2017.

Informatie- en communicatietechnologie (ICT). Brief van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Beleidsreactie onderzoek Nationale ombudsman: *Hoeho MijOverheid?* Tweede Kamer, vergaderjaar 2017-2018, 26 643, nr. 506. Den Haag, 6 december 2017.

Informatie- en communicatietechnologie (ICT). Brief van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Eindrapport evaluatie Digitaal 2017. Tweede Kamer, vergaderjaar 2017-2018, 26 643, nr. 520. Den Haag, 7 februari 2018. Bijlage: Eindrapport. *Evaluatie programma Digitaal 2017*.

Nationale ombudsman

Hoeho MijOverheid? Onderzoek naar knelpunten voor burgers bij MijOverheid/ de Berichtenbox. Rapportnummer 2017/098. 6 september 2017.

Tweede Kamer der Staten Generaal

Kabinetformatie 2012. Brief van de informateurs. Eindverslag werkzaamheden en regeerakkoord. Tweede Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 33 410, nr. 15. Den Haag, 29 oktober 2012.

Regeerakkoord Rutte III (10 oktober 2017).

Informatie- en communicatietechnologie (ICT). Verslag van een algemeen overleg. Overleg met de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 14 december 2017. Vastgesteld op 19 januari 2017. Tweede Kamer, vergaderjaar 2017-2018, 26 643, nr. 512.

Handelingen van de Tweede Kamer. Digitale Berichtenbox MijOverheid. TK 47-11-1. 1 februari 2018.

Informatie- en communicatietechnologie (ICT). Gewijzigde motie van de leden Omtzigt en Middendorp ter vervanging van gedrukt onder nr. 515. Monitoring berichten in Berichtenbox. Voorgesteld 21 februari 2018. Tweede Kamer, vergaderjaar 2017-2018, 26 643, nr. 524.

Wet- en regelgeving

Wet elektronisch Berichtenverkeer Belastingdienst (14 oktober 2015). Staatssecretaris van Financiën en minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Regeling elektronisch verkeer Belastingdienst (23 oktober 2015). Staatssecretaris van Financiën.

Overige

Commissie-Dessens (november 2013). *Evaluatie Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002; Naar een nieuwe balans tussen bevoegdheden en waarborgen*. Bijlage bij Kamerstuk 33 820 nr. 1, vergaderjaar 2013-2014.

Ministerie van Justitie en Veiligheid/Nationaal Coördinator Terrorismedebestrijding en Veiligheid (maart 2018). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 47; Actueel dreigingsniveau: Substantieel 4*.

Ministers van Defensie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (februari 2018). Brief van de ministers Defensie en BZK over de *Gezamenlijke beleidsregel AIVD en MIVD veiligheidsonderzoeken*. Kamerstuk 29 924 nr. 157, vergaderjaar 2017-2018.

Bijlage 4

Eindnoten

1. VO BZK 2016, paragraaf 5.4.2.
2. Regeerakkoord Rutte II, p. 13.
3. Visiebrief digitaal 2017.
4. 'Hoezo MijnOverheid?' paragraaf 6.4.
5. Beleidsreactie 'Hoezo MijnOverheid?', Algemeen Overleg 14 december 2017, plenair debat 1 februari 2018.
6. Bronnen: Aanbieders die berichten hebben verstuurd: Dataset productieomgeving Berichtenbox, periode 2012-2016; Aanbieders 2016: Monitor GDI 2017, blz. 31; Maximaal aantal aanbieders: Landelijke organisaties: www.rijksoverheid.nl; Provincies: www.ipo.nl; Gemeenten per 1/1/2018 www.cbs.nl; Waterschappen: www.waterschappen.nl; Pensioenfondsen in 2017: DNB.
7. 'Hoezo MijnOverheid?' paragraaf 6.4.
8. Deze zin is aangepast nadat het rapport is aangeboden aan de minister van BZK voor bestuurlijk hoor en wederhoor. Deze zin was: "Iemand die in de ene woonplaats wel berichten van de gemeente in de Berichtenbox ontvangt, krijgt – bijvoorbeeld na een verhuizing – in een andere woonplaats geen berichten meer van de gemeente wanneer deze gemeente niet is aangesloten op de Berichtenbox." Deze zin is geworden: "Iemand die in de ene woonplaats wel berichten van de gemeente in de Berichtenbox ontvangt, kan mogelijk – bijvoorbeeld na een verhuizing – in een andere woonplaats geen berichten meer ontvangen van de gemeente, indien deze gemeente niet is aangesloten op de Berichtenbox."
9. Het conceptrapport is voor publicatie nog taalkundig gecorrigeerd. Hierdoor kunnen redactionele afwijkingen voorkomen tussen de conceptversie die de minister van BZK is voorgelegd voor een bestuurlijke reactie en de definitieve versie van dit rapport.
10. 'Hoezo MijnOverheid?' paragraaf 6.4.

Voorlichting

Afdeling Communicatie
Postbus 20015
2500 EA Den Haag
telefoon (070) 342 44 00
voorlichting@rekenkamer.nl
www.rekenkamer.nl

Omslag

Ontwerp: Corps Ontwerpers
Foto: Corbis/Hollandse Hoogte

Den Haag, mei 2018

